

УДК 37.034

© Шевченко Н. О., 2023

<http://orcid.org/0000-0001-6885-8466>

<https://doi.org/10.34142/23128046.2023.54.13>

Н. О. Шевченко

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ

Стаття присвячена розкриттю особливостей та змісту формування національних цінностей у дітей дошкільного віку Німеччини як у сім'ї, так і в закладах дошкільної освіти. З'ясовано, що Німеччина займає провідне місце в світі у порівнянні з іншими країнами стосовно розробки вчення про цінності. Саме в зазначеній країні були вперше розроблені основні ціннісні концепції. На території Німеччини зародилися як велика кількість аксіологічних шкіл, так і напрямів. На сьогоднішній день Німеччина виступає країною, котра має великий вплив на розвиток теорії цінностей в усьому світі.

Як свідчить проведене дослідження, особлива функція закладів дошкільної освіти Німеччини полягає в тому, щоб підтримувати і доповнювати сімейне виховання. Установлено, що до національних цінностей Німеччини належать як релігійні, так і загальнолюдські цінності, такі як: справедливість; повага; толерантність; свобода від насильства; взаємоповага; взаємодопомога; дружба; співчуття; доброта; толерантність; свобода; готовність допомагати; патріотизм; родинні цінності; шанобливе ставлення до національних традицій та досягнень світової культури.

До провідних принципів, форм та методів прищеплення дітям дошкільного віку національних цінностей можна віднести: проведення святкових вечорів із традиційними частуваннями, танцями, піснями, котрі слугують ефективним засобом привчання дітей до цінностей інших культур; широке використання методів роз'яснення та заохочення; сувора заборона щодо використання фізичних покарань; виховання дітей на принципах безмежної свободи та незалежності.

З'ясовано, що до основних закладів дошкільної освіти Німеччини, які активно займаються формуванням цінностей у дошкільників, належать: дитячі садки з повним або неповним днем перебування дитини; одногрупові дошкільні заклади; пришкільні групи; підготовчі класи основної школи; цілодобові інтернати для здорових дітей дошкільного віку; інтернати для дітей, що мають проблеми зі здоров'ям та затримку розвитку; материнські центри.

Доведено, що завдяки цілеспрямованій діяльності сім'ї та закладів освіти Німеччини стосовно прищеплення молодому поколінню національних цінностей, виховання сьогодні досягло достатньо високого рівня та заслуговує окремої уваги щодо вивчення та творчого використання в системі освіти України.

Ключові слова: національні цінності, формування, заклад дошкільної освіти, дошкільник, Німеччина, сім'я.

Shevchenko N. O. Development of national values of preschoolers in Germany's preschool education institutions. The article is devoted to the disclosure of the specifics and content of the formation of national values among preschool children in Germany, both in the family and in preschool education institutions. It is found that Germany occupies a leading position in the world in comparison with other countries in the development of the doctrine of values. It was in this country that basic value concepts were first developed. A large number of axiological schools and trends were born in Germany. Today, Germany is a country that has a great influence on the development of value theory around the world.

According to the study, the special function of preschool education institutions in Germany is to support and complement family education. It has been established that the national values of Germany include both religious and universal values, such as: justice; respect; tolerance; freedom from violence; mutual respect; mutual assistance; friendship; compassion; kindness; tolerance; freedom; willingness to help; patriotism; family values; respect for national traditions and achievements of world culture.

The leading principles, forms and methods of cultivating national values in preschool children include: holding holiday parties with traditional treats, dances and songs, which serve as an effective means of teaching children the values of other cultures; widespread use of methods of explanation and encouragement; a strict prohibition on the use of physical punishment; and education of children on the principles of unlimited freedom and independence.

It is found that the main institutions of preschool education in Germany that are actively engaged in the formation of values in preschoolers include: kindergartens with full or partial day care; one-group preschools; school groups; preparatory classes of primary school; round-the-clock boarding schools for healthy preschool children; boarding schools for children with health problems and developmental delays; maternity centers.

It is proved that due to the purposeful activities of families and educational institutions in Germany to instill national values in the younger generation, education has reached a sufficiently high level today and deserves special attention for study and creative use in the Ukrainian education system.

Keywords: national values, formation, preschool education institution, preschooler, Germany, family.

Вступ. Основне завдання системи освіти полягає у прищепленні особистості національних та загальнолюдських цінностей. Педагог-вихователю закладає повагу до національних цінностей через процес навчання та виховання. Національні цінності включають традиції, культуру та мистецтво конкретно взятого народу. Формування національних цінностей у дитини починається ще з дошкільного віку. Спочатку цей процес відбувається в сім'ї, потім – у закладах освіти.

Кожна країна має свій унікальний досвід щодо виховання підростаючого покоління на національних цінностях та традиціях. Педагогічно цінний досвід формування національних цінностей у дітей дошкільного віку накопичено в Німеччині.

Вивченням питань організації дошкільної освіти в Німеччині взагалі займалися такі українські вчені, як Г. Бєленька, А. Богуш, А. Гончаренко, В. Громовий, О. Кононко, Н. Лисенко, В. Щербина та інші. Однак, питання особливостей формування національних цінностей дітей дошкільного віку не було предметом спеціального вивчення.

Мета та завдання. Мета статті полягає в аналізі змісту та особливостей формування національних цінностей дошкільників у сім'ї та закладах дошкільної освіти Німеччини.

Методи дослідження. У статті використано загальнонаукові методи (аналіз, систематизація, узагальнення, порівняння), що дозволило узагальнити зміст та визначити особливості формування національних цінностей у дошкільників

Результати. Заклади дошкільної освіти відіграють велику роль у житті дітей дошкільного віку. Саме дитячий садочок виступає першим дошкільним інститутом, в якому діти навчаються спілкуванню один з одним, знайомляться з іншими цінностями, такими як: взаємоповага, взаємодопомога, дружба, співчуття тощо, починають сприймати іншу точку зору, яка відрізняється від тієї, що панує в їхній сім'ї, активно включаються в процес соціалізації та знайомляться з оточуючим світом.

До найбільш важливих цінностей, які визначають якості дитячої особистості та формують її подальше ставлення до життя та інших людей, можна віднести: повагу, доброту, толерантність, свободу, готовність допомогти, патріотизм, родинні цінності, поважне ставлення як до національних традицій, так і до досягнень світової культури.

Німеччина займає особливе місце в світі порівняно з іншими країнами щодо розробки вчення про цінності. Саме в цій країні були вперше розроблені всі основні питання стосовно цінностей. На території Німеччини виникла велика кількість аксіологічних шкіл та напрямів. Сьогодні Німеччина є країною, яка здійснює великий вплив на розвиток теорії цінностей в усьому світі.

Поняття «цінність», як зазначають дослідники, належить до таких загальнонаукових категорій, як педагогіка, філософія, соціологія, психологія. Особливе місце серед різних шкіл та напрямів у німецькій аксіології займає Південно-Західна школа. Основними представниками цієї школи є Вільгельм Віндельбанд та Генріх Ріккерт. Зокрема, В. Віндельбанд зробив першу спробу

щодо класифікації цінностей. Загальнолюдські цінності науковець поділив на естетичні, етичні, релігійні та логічні (Kosenchuk & Novyk, 2020).

Система цінностей, запропонована Г. Ріккертом, складалась із таких основних видів, як: правда (цінність істини); краса (цінність мистецтва та естетики); моральність (етичні цінності); щастя (цінності любові); особиста святість (релігійні цінності).

Соціологи та культурологи (С. Ковалевський, О. Медведєва, Г. Хаєт та ін.) поняття «цінності» використовують у двох аспектах. По-перше, під цінностями розуміють те, що кожна людина найбільше цінує в житті та праці. По-друге, те, що є «еталоном належного» (загальнолюдські цінності) та керує поведінкою людини.

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел дозволяє констатувати, що у Німеччині приділяється особлива увага питанням дошкільної освіти взагалі та формуванню цінностей підростаючого покоління зокрема. Так, після констатації програмою міжнародної оцінки (PISA) достатньо низького рівня знань німецьких школярів, конференція Міністрів культури Німеччини у 2001 році ухвалила, що реформування освітньої галузі необхідно починати з дошкільної ланки (Stutzer & Saleth St, 2006).

Відповідно до Закону «Щодо раннього розвитку та освіти дітей», дитячі садочки у Німеччині вважаються соціально-педагогічними установами, які не тільки доглядають за дитиною, але і вносять суттєвий внесок у її розвиток та освіту (Gesetz zur fruhen Bildung und Forderung von Kindem, 2008). Головна мета подібних закладів полягає в сприянні розвитку особистості дитини з використанням різноманітних освітньо-виховних засобів та методів.

Особлива функція ЗДО Німеччини полягає в тому, щоб підтримувати та доповнювати сімейне виховання. При якісному виконанні усіх висунутих завдань можна досягти основної мети – різнобічного розвитку дитячої особистості, яка готова до подальшої соціалізації та навчання в школі.

Як свідчить проведене дослідження, багато німецьких педагогів (Б. Гром, Д. Хеллер, Р. Шиндлер та ін.) ціннісне виховання ототожнюють із релігійним. Релігія в житті німецького народу відіграє особливу роль і має велике значення в розвитку соціуму. З огляду на це, не дивно, що велика кількість дитячих садків у Німеччині належить до католицьких та інших громад, а у муніципальних та міських закладах дошкільної освіти за педагогічну роботу несе відповідальність церква.

Поряд з цим, існує думка й іншого німецького вченого (Є. Бауер), що на сьогоднішній день у Німеччині спостерігається відхід від традиційних релігійних цінностей (Stutzer & Saleth St, 2006). Але, не зважаючи на цю думку, протести, які відбуваються в останній час в окремих католицьких та

протестантських церквах, професор Гоноверського університету Харрі Норман заявив, що тільки через викладання релігії можна забезпечити повноцінну освіту (Stutzer & Saleth St, 2006). Саме цьому релігія залишається і сьогодні основним джерелом загальнолюдських цінностей.

На думку німецького населення, саме надання дітям християнських цінностей сприяє розвитку в них позитивного ставлення до себе, людей, світу та життя в цілому. Починати ціннісне виховання варто з 10 заповідей, з якими необхідно детально знайомити дітей, розповідати їм приклади з Біблії та сучасного життя. І тоді діти чітко починають розуміти, що добре, а що погано, що правильно, а що – ні (Honcharenko, 2019).

Релігійне виховання в ЗДО повинно вирішувати такі завдання, як: розвиток та збереження духовно-морального та емоційного здоров'я дітей; прищеплення їм цінностей релігійної культури, вивчення основ історії та природничо-екологічних особливостей рідного краю; вивчення та дотримання основних християнських традицій; тлумачення таких ціннісних понять, як «добро», «зло», «чесноти» та інших; формування любові до своєї країни на основі вивчення національних традицій; розвиток музичної культури через хоровий спів та прослуховування музичних творів; прищеплення дітям основних трудових навичок.

Необхідно звернути увагу на те, що релігійна складова змісту освіти в дошкільних закладах виступає лише частиною педагогічної діяльності, яка спрямована на всебічний розвиток дитини дошкільного віку. З цією метою вихователі разом з батьками дітей розробляють концепцію діяльності ЗДО. При розробці концепції вихователі дотримуються індивідуального підходу до кожної дитини. Зокрема, при вивченні християнських цінностей особлива увага приділяється традиціям та святам Німеччини, які навчають дошкільників доброті та любові до рідного краю.

Сумісно з батьками – представниками різних культур та національностей, у ЗДО проводяться святкові вечори з традиційними частуваннями, танцями, піснями, які слугують дієвим засобом прилучення дітей до цінностей іншої культури.

Варто також звернути увагу на те, що крім релігійних існують і загальнолюдські цінності, такі як: справедливість, повага, толерантність, свобода від насильства та інші. Носіями таких цінностей може бути найближче оточення дошкільника – батьки, бабусі та дідусі, вихователі, які власним прикладом демонструють ці цінності. Саме цьому дуже важливо, щоб вихователь закладу дошкільної освіти сам виступав носієм високomorальної культури, мав критичний та допитливий розум, багатий духовний світ, міг

здійснювати виховання та освіту на основі культури, міжкультурних та міжнаціональних зв'язків, які побудовані на світових цінностях.

У Німеччині існують дуже тісні стосунки між дошкільними закладами освіти і батьками. Так, з метою ціннісного розвитку дітей, при багатьох ЗДО працюють спеціалізовані ігрові курси для дітей та їхніх батьків. На цих курсах батьків спеціально навчають по-новому взаємодіяти зі своїми дітьми, враховуючи їх психологічні особливості й загальновизнані норми та цінності соціуму (Hromovyi, 2018).

Взагалі, суспільна дошкільна освіта у Німеччині є однією з найдавніших. Починаючи з 1957 року, в країні введено закон щодо вільного відвідування дітьми закладів дошкільної освіти. Серед загальної кількості цих закладів 20 % належить державі, в той час, як 80 % – підпорядковані церквам, профспілковим комітетам, Червоному Хресту та іншим громадським організаціям. Батьки відшкодовують тільки 50 % на утримання своїх дітей, іншу суму оплачує власник дошкільної установи.

До основних закладів дошкільної освіти Німеччини, які формують національні цінності дошкільників, можна віднести:

- дитячі садочки повного чи неповного дня знаходження дитини;
- одноступові дошкільні установи, які відкриваються переважно для дітей старшого віку;
- групи при школах;
- класи, що є підготовчими до основної школи;
- інтернати, котрі створені для здорових дітей, що працюють цілодобово;
- інтернати, що відкриті для дітей, котрі мають проблеми зі здоров'ям та розвитком;
- материнські центри, в яких матері разом зі своїми дітьми здійснюють цікаву та корисну діяльність, спілкуються між собою, а також із фахівцями у галузі педагогіки і психології (Hrebenuk, 2018).

Виховання дітей відбувається в дитячих садочках вільного та відкритого типів. Серед найбільш розповсюджених ЗДО вільного типу можна назвати дитячі садочки, котрі працюють за методикою М. Монтесорі та Р. Штайнера.

В основу дитячого садочку відкритого типу покладено: ситуаційно-орієнтовану концепцію дошкільної освіти, котра ґрунтується на відкритому плануванні при активній участі дітей; організацію навчання з опорою на реальні життєві ситуації; єдність ігрової діяльності й навчання; організацію життя й діяльності в залежності від віку дитини; тісний зв'язок ЗДО з громадськими організаціями; активне співробітництво батьків та ЗДО. Від вихователя вимагається вміння здійснювати систематичні та довготривалі

спостереження, проводити аналіз результатів освітньої діяльності, робити прогнози на майбутнє (Tararak, 2021).

Як свідчить проведене дослідження, в Німеччині дитину дошкільного віку заборонено обмежувати. У неї повинна бути повна свобода робити те, що вона хоче. Але не можна ототожнювати справжню свободу з уседозволеністю. Так, у Німеччині батьки переконані в тому, що заборона потрібна і навіть необхідна, але тільки у тих випадках, коли без неї не можна обійтися.

Однак, якщо дитині загрожує небезпека або «вільна» поведінка починає заважати іншим, то дитину в цю ж мить зупинять. Тому що істина свобода особистості завжди закінчується там, де починається свобода іншої людини. До такого підходу німці привчають своїх дітей із раннього дитинства. У Німеччині не прийнято кричати на дитину, розмовляти з нею на підвищених тонах. Існує заборона на використання фізичних покарань. Ця заборона закріплена законодавчо.

Вважається, що потрібно не стільки сварити дитину, скільки пояснювати їй, чому її поведінка неприпустима. Саме в такому ставленні до дитини проявляється відсутність придушення її волі. Німці твердо переконані в тому, що, якщо дитина є слухняною тільки із-за загрози покарання, то таке виховання не є справжнім.

Німці дуже люблять заохочувати дітей. Їх заохочують навіть за незначні успіхи як батьки, так і вихователі. При цьому їх не перехвалюють, бо це може сприяти вихованню егоцентричної та розбещеної особистості. Будь-яке заохочення німці співвідносять із певними досягненнями, їх значимістю. Це допомагає дитині бути впевненим у власних силах, з одного боку. З іншого, – навчає об'єктивності щодо оцінки власних успіхів (Tsinnosti liudyny, 2009).

При цьому батьки не будуть одразу намагатися надати допомогу малечі, важливо, щоб дитина навчалася долати труднощі самотійно. В усьому чітко простежується дуже поважне ставлення до дитини. Німці вважають, що дитина – також повноцінна людина, як і всі інші. І тому її необхідно сприймати як рівну.

У Німеччині як батьки, так і вихователі ЗДО завжди уважно вислухають дитину, обов'язково дадуть відповідь на питання, які виникають, і пораду, якщо вона їй потрібна. Достатньо поширеною практикою виступає інтерес до особистої думки дитини з багатьох питань. Таке ставлення знаходить свій прояв навіть у дрібницях. Так, при спілкуванні з дитиною дорослі спускаються до рівня дитини, вони сідають поряд з нею, щоб не дивитися зверху вниз.

Також дуже поважається дорослими особистий простір дошкільника. Наприклад, дитяча кімната – виключно дитяча, без дозволу дитини туди вхід дорослим заборонено.

Особливу увагу німці приділяють питанням навчання фінансової грамотності дітей. З перших років життя дитини вони розповідають їй про гроші, їх природу, зміст, виділяють дитині власні кошти, привчають її до економності та ощадливості. Це також є однією із національних рис німецького народу.

Варто звернути увагу і на те, що формування національних цінностей у Німеччині відбувається у сім'ї, закладі дошкільної освіти, а потім – закладах початкової та загальної освіти.

Обговорення. Завдяки цілеспрямованій діяльності як сім'ї, так і закладів освіти щодо прищеплення дошкільникам Німеччини національних цінностей, їх виховання на сучасному етапі досягло достатньо високого рівня і заслуговує уваги на вивчення та творче використання в системі освіти України.

Висновки. Отже, найбільш значущими цінностями, котрі суттєво впливають на характер дитини, починаючи з дошкільного віку, і є визначальними у подальшому ставленні її до життя та інших людей, можна вважати такі, як: повага, доброта, толерантність, свобода, готовність допомагати, патріотизм, родинні цінності, шанобливе ставлення до національних традицій та досягнень світової культури.

ЛІТЕРАТУРА:

- Gesetz zur fruhen Bildung und Forderung von Kindem (Kinderbildungsgesetz - KiBiz). *Nordrhein-Westfallen*, 2008. § 2. 50 S. S. 7.
- Stutzer E. und Dr. Saleth St. Wertorientierte Erziehung in Deutschland. *Monitor Familienforschung Ausgabe*. Nr. 7. Baden; Wurttemberg, 2006. 23 S.
- Гончаренко А. М. Відображення: цінності німецької та української дошкільної освіти у взаємному порівнянні. *Неформальна освіта: кращі практики і проекти*. Житомир: Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка. 2019. Вип. 2, С. 24-27.
- Гребенюк В. Система дошкільної освіти Німеччини. *Дошкільне виховання*. № 11, 2018, С. 6.
- Громовий В. Родзинки німецьких дитсадочків та початкових шкіл. *Освітторія*. URL: http://education-ua.org/ru/articles/1255-rodzinkinimetskikh-ditsadochkiv-ta-pochatkovikh-shkil&sa=U&ved=2ahUKEwjvyS424ztAhVwkIsKHdAjB1wQFjAAegQIBhAB&usg=AOvVaw3Gah2mKzi3GdS2_w6ru-GA
- Косенчук О., Новик І. Використання міжнародної методики ECERS-3 у закладах дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2020. № 10. С.10-13.
- Тарарак Н. Г. Форми стимулювання вихователів закладів дошкільної освіти (друга половина ХХ ст.). *Теорія та методика навчання та виховання*. 2021. № 51. С. 146-155. DOI: 10.34142/23128046.2021.51.14
- Цінності людини. URL: <https://osvita.ua/school/method/3674/>

REFERENCES:

- Gesetz zur fruhen Bildung und Forderung von Kindem (2008). [Early Childhood Education and Support Act]. (Kinderbildungsgesetz - KiBiz). *Nordrhein-Westfallen*, § 2. 7. (in German).
- Stutzer, E. & Dr., Saleth St. (2006). Wertorientierte Erziehung in Deutschland. [Value education in Germany]. *Monitor Familienforschung Ausgabe*. Nr. 7. Baden; Wurttemberg. 23. (in German).

- Honcharenko, A. M. (2019). Vidobrazhennia: tsinnosti nimetskoi ta ukrainskoi doshkilnoi osvity u vzaiemnomu porivnianni. [Reflection: the values of German and Ukrainian preschool education in a mutual comparison]. *Neformalna osvita: krashchi praktyky i proekty*. Zhytomyr: Vyd-vo Zhytomyrskoho derzh. un-tu imeni I. Franka. Vyp. 2, 24-27. (in Ukrainian).
- Hrebeniuk, V. (2018). Systema doshkilnoi osvity Nimechchyny. [System of preschool education in Germany]. *Doshkilne vykhovannia*. # 11. 6. (in Ukrainian).
- Hromovi, V. (2018). Rodzynky nimetskykh dytsadochkiv ta pochatkovykh shkil. [Highlights of German kindergartens and primary schools]. *Osvitorniia*. Retrived from: http://education-ua.org/ru/articles/1255-rodzinkinimetskikh-ditsadochkiv-ta-pochatkovikh-shkil&sa=U&ved=2ahUKEwjvyS424ztAhVwkIsKHdAjB1wQFjAAegQIBhAB&usg=AOvVaw3Gah2mKzi3GdS2_w6ru-GA(in Ukrainian).
- Kosenchuk, O. & Novyk, I. (2020). Vykorystannia mizhnarodnoi metodyky ECERS-3 u zakladakh doshkilnoi osvity. [Use of the ECERS-3 international methodology in preschool education institutions]. *Doshkilne vykhovannia*. # 10.10-13. (in Ukrainian).
- Tararak, N. H. (2021). Formy stymuliuvannia vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity (druha polovyna XX st.). [Forms of stimulation of educators of preschool education institutions (second half of the 20th century)]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. # 51. 146-155. DOI: 10.34142/23128046.2021.51.14 (in Ukrainian).
- Tsinnosti liudyny. (2009). [Human values]. Retrived from: <https://osvita.ua/school/method/3674/>(in Ukrainian).

Інформація про автора:

Шевченко Надія Олександрівна:

ORCID: 0000-0001-6885-8466, доцент кафедри теорії, технологій і методик дошкільної освіти, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; м. Харків, вул. Валентинівська, 2, Україна, 61166.
e-mail: n0678102030@gmail.com

Information about the author:

Shevchenko Nadiia Oleksandrivna,

ORCID: 0000-0003-4073-1329, Docent at the Department of Theory, Technologies and Methodologies of Preschool Education, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Valentynivska str., 2, Ukraine, 61166.
e-mail: n0678102030@gmail.com

Цитуйте цю статтю як: Шевченко Н. О. Формування національних цінностей дошкільників у закладах дошкільної освіти Німеччини. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2023. № 54. С. 141-149
DOI: 10.34142/23128046.2023.54.13

Дата надходження статті до редакції: 21.04.2023

Стаття прийнята до друку: 03.05.2023